ALOIS JIRÁSEK:

Na dvoře Vévodském.

ROMÁN.

I.

Mše tříkrálová.

V JIZBĚ učitele Podhájského bylo pěkně a teplouněko. Za okny, na něž třeskutý mráz podivných květů nadýchal, zelenal se čerstvý mech, zdobený rudou jeřabinou a zardělými růžičkami z papíru. V čele, mezi dvěma okny, vinul se od země po bílé stěně kolem zrcadla tmavozelený, bujný břečťan a v pravo ode dveří visel na zdi betlém, který dnes záhy z rána učitel rozmnožil. Nad něj připevnil žlutou hvězdu s dlouhou září, do mechové cestičky, vedoucí k jeslím, zastrčil papírové, pěkně malované tři svaté krále v pestrém rouchu, plném zlata a drahokamů malovaných. Bílého krále, zlato obětujícího, k samým jeslím postavil, naposled pak toho "s tou černou bradou" a za nimi všecko jejich komonstvo s běloušem, hrbatým velbloudem a slonem, jehož široký hřbet zdobila karmasinová pokryvka, stažená zlatým pasem.

Bylať slavnost svatých tří králů a to léta Páně 1799.

Náchodský učitel a zároveň varhaník i regenschori neměl žádného syna, kterému by ten betlém zřídil. Ale on ho stavěl co rok dle dávného obyčeje, tak jako jsa chlapcem činíval, pro milou památku.

Regenschori se dostrojoval. Již trčel mu v týle copánek a již oblékl kabát, ale špatně si uvázal bílý, pěkně vyžehlený šátek kolem krku. Dnes nedělala mu jako jindy jeho polovice úmělou kličku, poněvadž měla mnoho práce. Na konec ji přece o přispění požádati musil. Podhájský byl postavy malé, zakulatěné, zdravé, plné tváře s nosem zatuplým a hnědýma, veselýma očima. Suchá jeho manželka, daleko větší, musila se k němu v práci své nahnouti.

"Už jedou! Už jedou!" notoval si při tom regenschori. —

"Tak přece stůj! Naposledy dáš se ještě do tance!" broukala manželka.

Poslušný muž umlkl, a napínaje krk, hleděl do stropu. Ruce zajely mu do kapes jeho hřebíčkového kabátu, jehož ctihodné šosy až na lýtka mu sahaly. Nedlouho však pohrával si v temnostech kapesních s kulatou tabatěrkou, již jal se přešlapovati a ze zarudlého jeho hrdla ozvalo se polohlasné, basové:

"Už jedou! Už —"

"Ale, Tobiáši, všecky kadrlíčky tobě pomačkám! Jako malé dítě — tak přece —"

"Ty nevíš — to —"

"Jdi si — to je kříž!" a oddechnuvši si vzpřímila se ze svého obloukovitého postavení.

"Kdybys, ženuško, věděla! Ani dočkat se nemohu —" a podíval se ke dveřím, kdež na levo na stěně hodiny visely; jejich závaží bylo chráněno hnědě natřeným, podivně na konci vyřezávaným truhlíkem.

"To dnes bude," mluvil dále regenschori, "až Josífek spustí: 'Už jedou! už —' "

"No, však jste ještě nedohráli, ani nedozpívali!"

"Bětuško, když to dnes panem děkanem netrhne a on na kruchtu se neobrátí! Dnes budou všichni zády k oltáři —" a ústa jeho se špoulila v blahý úsměv, v němž sebevědomí a uspokojení se zračilo.

"Leda, až tam kozla budete dřít!"

"Cože my — kozla? Já — varhany, solo na trouby a Josífek tenor — my —?!"

Zaťukáno na dvéře.

Učitel umlkl. Prve nežli on neb manželka jeho "volno" oznámiti mohli, otevřely se dvéře a do jizby vkročil mladý muž, vysoké, štíhlé postavy.

Mráz ze síně nadýchal do vytopené, světlé světnice, kdež bylo všecko čisto, oprášeno a jak náleží pěkně rozestaveno, a kotouč páry valil se po vydrhnuté podlaze. Učitel i učitelka udiveně hleděli na cizince. Modrý jeho kabát valně byl otmošený, lehký na takový mráz, jaký venku panoval, a navalně asi tělo mladíkovo před zimou chránil, ač až po krk mosaznými knoflíky byl upjat. Cizinec měl na nohou jen punčochy a střevíce, na nichž zmrzlý sníh se usadil.

A ta hlava cizincova!

Pěkná, ušlechtilá, ale tak zanedbaná!

Nespořádané vlasy padaly volně do čela a tvář ani neoholená! Mladý, vyrážející plnovous zbarvil mráz na bílo. Nějaký zanedbaný člověk, pobuda, ale ta štíhlá postava a ty mluvné oči!

Nestál tu skroušeně jako prosící, ale vzpřímeně a sebevědomě. Promluvil; jak příjemný hlas, jak hbitá jeho řeč!

Omluvil se, že vytrhuje, neb mu lestiruje, ale že ho neštěstí omlouvá. Pověděl, že se vrací z Prus, že jej v krčmě na hranicích kladských obrali, a že mu nechali jen housle. Rozepjav kabát, vytáhl staré skřipky v koženém vaku z podkabáti. Dále pověděl, že cestuje do Prahy, kamž je povolán ke knížeti Pignatelli de Belmonti, vévodě z Acerenza, ale že dále nemůže, protože mu peníze došly. Osměluje se tedy panu učiteli tyto housle nabídnouti, prose, aby mu na ně něco zapůjčil. Prodati jich nechce, protože mu jsou příliš milý, ale že je ihned vyplatí, jakmile do Prahy přibude.

Podhájský všecek udivený hleděl na mladého cizince, jenž tak hbitě a výmluvně vypravoval. Mlčky vzav housle, přehlížel je bedlivě, okem znaleckým, a tvář jeho se vyjasnila. Podíval se na ženu, kteráž otázce jeho porozuměla.

"Dobré housle," chválil regenschori, a ladil a přejel pak smyčcem struny, jež jako stříbrné zazvučely.

Oči učitelovy zajiskřily se radostí nad výborným nástrojem. Ale Podhájská nedala se tak snadno strhnouti.

"Kdož ví, odkud je má — takový pobuda. Kdo může mu na slovo věřit?" myslila a hlasitě dodala: "Zahrajte na ně, abychom přece slyšeli —"

Mladík se usmál, a vzav housle do ruky, přejel několikrát struny. Pak omluviv se, že je všecek skřehlý, zahrál. Z volné, vážné předehry přešel v měkké, tichým bolem zvučící adagio; pak se myšlenka víc a více jasnila, až jakoby mrakem jasný paprsek proskočil, a lichotným, něžným menuettem hra skončila.

"Bravo! — bravo!" volal nadšeně regenschori. "Bravo! Vy jste umělec! To byl zvuk, to byly přechody! Pojďte, sedněte! Ženuško, přines něco na zub, na ohřátí —"

Podhájská také byla přemožena. Již nevěřila, že ten cizinec jest umělcem, že jej obrali; a nedůvěru zaplašila soustrast. Odešla rychle do kuchyně.

Když prve cizinec hrál, otevřely se tiše dvéře, vedoucí do vedlejšího pokojíčku, a mezi dveřmi objevila se svěží tvářička. Cizinec, usmívaje se a nejsa nijak rozpačit, uklonil se, že by toho žádný kavalír lépe nedovedl, mladé dívce, která zarděvši se, ihned zmizela.

"Má dcera, tak trochu zpěvačka — ale sedněte — tedy takové neštěstí vás stihlo, a kdo, prosím —"

Tu přinesla učitelová konvičku kávy, tehdy mezi lidem ještě málo rozšířené.

Ale byla slavnost tříkrálová — Cizinec se dal chutě do jídla.

Podhájský měl radost z toho, že mladíkovi tak chutná, a přemýšlel, jak by to bylo, kdyby dnes na kůře zahrál. Vzpomínaje, které houslové solo by k nové dnešní mši přidal, bral se k malému v koutě stojícímu klavíru, na němž haldy partesů byly pěkně rozestaveny. Nepořádku muzikantského, zvláště o takové slavnosti, paní učitelová netrpěla.

Zatím mladík pilně jedl a popíjel, kolem se rozhlížeje, kdež se prve sličná hlavička byla ukázala. Ale dvéře se neotevřely. Cizinec pořád měl co vypravovat a rozkládal a činil to tak hbitě a poutavě, že Podhajská, kterou jazýček svrběl, a která na ledacos by se byla ráda zeptala, na otázky své zcela zapomněla.

A zas otevřely se dvéře a zase byl regenschori překvapen. Přišel chlapec oznámit, že spomocník "Josífek" dnes na kůr přijíti nemůže. Zpráva Jobova, hrom z čista jasna! Podhájský strnul, až konečně se ze svého leknutí probral. Žena jeho sprostila ho otázky.

"A proč nemůže přijít, co se mu stalo?"

"A on musí přijít, když já to poroučím, já, jeho principál!"

"Proč nemůže?" ptala se zase Podhájská.

"Co nemůže? Musí! To by bylo! Zrovna teď, kdy má solo! Co pak by bylo ze mše? Ta ostuda!"

"Duca ráno upadl před domem. Sklouzl. Snad si nohu vyvrtl, anebo zlámal. Otekla mu a nemůže ani na ni stoupit. Je feléar u něho."

"Ó, ten nešvara! — A má mše!" bědoval regenschori všecek od sebe.

"Tak jen nelamentuj, vždyť —"

"Zazpíváš ty solo?" vyjel si podrážděný učitel.

"Já ne, ale někdo jiný —"

"A kdo —?"

"No, což není v celičkém městě jiného zpěváka? Jedlička, Suchánek —"

"Zpěváci! Zpěváci! Ale co vyzpívají?"

"Tak hned pošli pro někoho, ať to přezpívá — což naplat."

Podhájský, nevěda si živé rady, pozlechl konečně a poslal chlapce pro Suchánka. Pak přeloživ ruce na zádech, chodil po jizbě, kormoutě se nad pokaženou mší tříkrálovou, která dnes poprvé na radost a podivení všech zpívána býti měla. Těšil se na ni, nastudoval ji výborně se všemi. Což těch zkoušek! A teď ta nehoda! Prožiuklý Josífek! Co zase chtěl! A proč se ten holobrádek lépe nechránil? Kdo má takový tenor v celém Náchodě jako on?

Přisel poctivý mistr pekařský Suchánek v žemličkovém kabátě! Usedlý měšťan a mistr hrával v neděli z ochoty sekund na housle a také někdy zpíval. Výmluvná učitelka vše mu za svého muže, jak náleží, přednesla, prosíc, aby byl té lásky a zazpíval. Suchánek se vymlouval, že to nedovede, že všecko pokazí, ale učitelka neslevila, a když Podhájský ho povzbudil, že dokud ještě času, že se cvičiti budou, svolil konečně.

Vytaženy partesy, udán tón a Suchánek začal. Tenor jeho byl slabý, necvičený, nemající žádné vyšší polohy — a té bylo tu potřeba.

"Už jedou!" třikrát opakované stoupalo pro Suchánkův hlas do závratné výše.

Regenschori byl zoufalý. Solo bylo zkaženo. Tu to mělo panem děkanem trhnouti, tu se měli lidé zády k oltáři obraceti. Rudl namáháním, provázel na houslích, dával takt rukou i nohou, počítal, sám basem svým pomáhal, a přece v duchu vyznával, že to vše nic není, že Josífek zcela jinak zpívá.

Přehráli a přezpívali solo jednou, dvakrát, již začali po třetí, a Suchánek chyboval jako prve. Tu náhle trhl sebou Podhájský, smyček div mu z ruky nevypadl. Housle umlkly a Suchánek ust nezavřel. Zazněloť za nimi z plných plic, krásným, obsáhlým tenorem:

"Už jedou! Už jedou!" a dále celé solo.

Bylo ticho jako v kostele a všichni poslouchali pobožně mladého cizince, jenž stoje uprostřed jizby solo tříkrálové zpíval.

Regenschori vrhl se na zpěváka a prudce ho objal.

"Vy jste mne zachránil! Vy musíte na kůře zpívat, já vás nepustím!"

A zase otevřely se dvéře vedlejšího pokojíčku a zase tam objevila se mladá hlavička; ale když cizinec dozpíval, nezavřely se a dívka zapomněla uskočiti.

Nastal čas, aby se odebrali do kostela. Cizinec ochotně slíbil, že bude zpívat, doložil však, jak teprve teď lituje svého neštěstí v pohraniční krčmě. Paní učitelová ihned srozumněvši, zavedla jej do pokojíčka, odkudž za chvíli vyšel převlečen, v páně učitelův plášť zabalen.

"Na vousy není již času —" usmál se.

Přišli hoši zpěváci, odnesli housle řadou nad klavírem visící, zastavil se tu i Potůček.

Co zatím regenschori partesy sbíral a do svého kožichu se oblékal, prohodil cizinec několik slovíček jeho dceři, nedaleko klavíru čekající, kteréž se zajisté líbila, neb loudila úsměv na její červené rty.

A šli. Kantor i dcera pokropili se svěcenou vodou, dnešního dne čerstvou, a učitelka jim všem mnoho štěstí přála. Podhájský se usmíval jako jaro, a byl samá řeč. Dověděl se, že se ten mladý umělec Benda jmenuje. Jaká byla radost i pýcha horlivého hudebníka, když nadšeně o slavné rodině Bendů se pronášeje, se dověděl, že cizí mladík pochází také z téže rodiny.

Potůček, kráčeje vedle mladého Bendy, plný udivení mlčel. Podhájský byl hostem svým tak zaujat, že nepovšiml si ani své dcery Mařenky, která ve svátečních nových šatech před nimi kráčela. Neslušeloť se, aby mladá dívčina svobodnice, při mužích zůstala, mezi nimiž byl svobodný neznámý.

Byla to dívčina jako lusk, čerstvá jako jahoda. Na pěkně sčesaných vlasech barvy tmavohnědé seděla jí čtveračivě k levému oušku posunutá čapka, kožešinou obšitá; a dýnka té čapky, bohatě zlatem vyšívaného, visel dlouhý, hedvábný střapec. Kožíšek byl tmavomodrý, s širokým, k nadrům se úžícím límcem ze světlé kožešiny a měl v zadu varhánky, červeně lemované. Suknice, z předu květovaným fěrtouškem krytá, sahala ke kotníkům a z pod ní bylo viděti malou nožku v bílých, teplých punčochách, přes které obula černé střevíce s vysokými, červenými podpatky. Ruce měla ve velkém rukávníku.

Ve světnici Podhájského nastalo zase ticho. Paní učitelová, odbyvši sobě pobožnost na ranní, přistoupila k ohništi, kdež bylo její místo. Tam vařečkou vládla. Dnes měla mnoho na starosti. Bude míti hosti; dva přespolní učitele, kteří dnes na kůru pomáhají, a pak toho neznámého zpěváka, jak jí byl muž, než odešel, pošeptal. Ale se vším si dobré rady věděla. Vařila, smažila, přikládala, až v hrncích bublalo a v pekáčích syčelo. Příjemná vůně naplnila mile vytopenou světnici. Na ulicích i náměstí náchodském bylo ticho. Jen tu a tam nějaká služka neb klučina kmitli se mezi domy. Sváteční ticho — až z kostela, prostřed náměstí stojícího, z temna kotly zahlaholily, trouby zazvučely; hlučná intráda vítala kněze k oltáři se ubírajícího. Varhany zavzněly — předehra — vážná a slavná.

Regenschori hrál jako nikdy. Věděltě, jaká dnes mše, rovněž jakého má dnes posluchače umělce. Příbuzného Františka Bendy! Všecken svět pro něho v tu chvíli byl ničím. Seděl na povýšeném místě u klávesů, v pravo, v levo pod ním zpěváci a hudebníci. Byl jako generál bitvu řídící. Byl si toho vědom. Tvář jeho stala se vážnou, ba přísnou, oči se leskly, tvář oživla — teď kynul hlavou, jedna, dvě, tři — a housle unisono spustily. Hoši to hráli, u Podhájského v hudbě se cvičící, ve hře pokročilejší, mistři a sousedé, většinou ochotníci, mezi nimiž Suchánek u sekundu. V pravo pod otcem stála Mařenka, rukou v rukávníku takty počítajíc. Časem pohlédla dolů pod kruchtu.

Kostel nabitý, všecken plničký. U oltáře v sousedské lavici purkmistr a dva konšelé, naproti, poněvadž lavice byla od starších neobsazena, purkmistrova Kačenka z jiné deerušky přednějších a vážnějších měšťanů. Vedle Mařenky stáli dva chlapci altisté, dále první bas, pan kancelářský ze zámku, a vedle druhý bas; pan lékárník. Nového tenoristu viděti nebylo. Všecko šlo, jak náleží, v harmonii a taktu — nástroje, zpěv, Mařenka zazpívala s chlapci duetto, pak sama a když dokončila, už jen housle a varhany hrály.

Pokračování.

— "Na marjánce" (The Village Tavern), polka pro dvě ruce na piano za 25 centů.

— "Louka Zelená" (The Green Meadow), valčík pro dvě ruce na piano za 25c.